

Erre a legkönnyebb felelni. Voltaképpen mindent, ami az életben azok után, akiket szerettem és akik szerettek, az élet legfőbb javának mondható. Ami életben a szellemi élet mérlegén értéknek látszik, vagy ami érték marad addig, amíg akad, aki emlékezik rám, vagy írásaimat fölűtni érdemesnek tartja, az mind a könyvtáramnak köszönhető. Nálam a könyv nagyon ritkán volt a szórakozás eszköze úgy, ahogy általában az „olvasók”-nál az. Mindig tanulmányozás tárgya volt nálam az, amit „olvastam”, ami azonban sohasem zárta ki a műélvezetet. Sőt, mivel mindig azzal foglalkoztam, ami érdekelt, mégha a kényszerítő körülmények lökték is elibém a témát, annál inkább izgatott, mit tudok vele kezdeni?! Ebben hát nagy örömeimet találtam, s nem rösteltem. olvasás közben sokszor hangosan is nevettem, sőt nevetek még ma is. Tudományos művek tanulmányozása közben sem némitottam el magamban az olvasót, s széppróza és költészet olvasása közben sem állítottam félre a tudományos érdeklődést. Nekem csak ilyen értelemben nyújtott „szórakozást” a könyv. Sokszor irigyeltem is azokat, akik csak merő szórakozásból, időcseplésből olvasnak, és könyvesztétikailag is elítélendő szokásnak tartják a margóra jegyzetelést, meg az aláhúzást. Nos, én mindkettőben sokat vétkeztem, de azért művészi szépségű könyvben effélet soha nem műveltem. Sokat olvastam életben, ezt a fentiek után nem tudom, kell-e mondani. Úgy faltam a könyveket, mint jeleztem az imént, hogy kutatás és olvasás az én munkámban többnyire egyet jelentett, mint minden történésznél, aki a múlt forrásaiból is merit, nemcsak az élők szóbeli adataiból. Pedig hányszor kérdezték tőlem, látva könyvtáramat: ezt mind olvasta? — A válasz mindig ugyanaz: mindet nem, mert a könyvtár nem is arra való, hogy csak azt tartalmazza, amit már olvasott az ember. Az éléskamrában sem azért halmozza a télre és a kora tavaszra való eleséget a gondos háziasszony, hogy a család azonnal fölfalja. A jó könyvtár is ilyen. Azokat a műveket is tartalmazza, éppen a tervszerű gyűjtés következtében, amikre csak később lesz szükség. S amire mégsem lesz, az sem vész kárba, legalább is nem egészen, még ha némi értékcsökkenéssel válik is meg tőle az ember később, a már érintett okokból.

S most, amikor egy pillantással végigfutok a képeim alatt a falak mentén s a szobák egyéb lehetséges területein sorjázó könyveimen, életem hűséges tár-sain, valamit még meg kell jegyezmem. Nálam bármennyire is a „modern” anyag az uralkodó könyvben és képben, valójában a régi könyvek s egyéb dolgok iránti nosztalgiam legalább oly erős, mint az újabb korszak termékei iránti vonzódásom. Ebben annak a történeti tudatnak is része van, amit bennem a nemzet nagyjainak írásai, példái, tanításai alakítottak ki. Szent Istvántól nap-jainkig, a társadalom minden rétegéből. Tőlem valóban semmi sem volt idegen, ami az értelem és a szépség határain belül jelentkezett. Ezért — úgy érzem — joggal idézem záróakkordként a részben életszemléletem összefoglalásául annak a Keleti Arthurnak sorait, akivel a szép könyv és a szépen élés kultuszáról oly sok és érdekes beszélgetést folytathattam:

*S bevallom most már azt is, hogy a vén könyveket,
s ha még oly porosak is, oly nagyon szeretem,
s a régi bőrkötések fáradt fakó aranyán
sokszor pihentetem meg fáradt tekintetem,
s hogy szeretem a sok szép elborult régi képet,
sok kedves múlt időkből itt maradt régiséget,
s mivel nem vagyok mégsem egészen öreg moly még,*

az életet, oh hidd el, jobb szeretem mindennél,
s a könyveket azért, mert az életből idéznek,
s meg is értem egészen s nagyon szeretek mindent,
ami él, ami szép, ami kedves, amiben lélek is van

.....

s bár örök szerelmem már s jegyesem: a Művészet,
tudd meg és ne ijedj meg: imádom mind a nőket,
Mint ősöm, a sok abbé s bizalmas gyóntató,
de némi távolságból, mert mire való volna
s minék is kéne mindig közelmenni hozzájuk,
ha érdeklő valóban, még mennyivel többet tudhat
jószemű ember róluk, minthogyha közel is megy,
nekem nem titkok ők s nem örökös talányok,
csak egyszerűen szépek s szépek akarnak lenni,
s ha csendesen imádják őket s meg is értik,
tudnak egyszerűek lenni és kedvesek és jók is . . .

Egyszóval: a könyvek az életet, az alkotás lehetőségeit, a munka örömét, a szépség s az értelem világát jelentették számomra. Életkörülményeim szüntelenül utaltak a könyvek bölcsességére, a gondolat és szépség kultuszára, arra az egységre, amely nékem maga az élet.

CS. KOVÁCS LÁSZLÓ: ÖRÖK SZERELEM